

“АВТОГРАФ ДВОХ ГОРАЦІЄВИХ ОД” (ДО ЕЛІЯ ЛАМІЇ: I, 26; III, 17)

Ця мова про час, там переважно й про вітер – лагідний, весняний, чи поривний, осінній. Так і в вагантів, які саме “лавроносному” Горациєві віддавали перевагу в трактуванні теми часу:

Lauriger Horatius, quam dixisti verum:
fugit Euro citius tempus edax rerum.

Тут йому приписано навіть те, що належить іншим поетам (*tempus edax rerum, час, що поїдає речі*, – Овідій вислів). І все ж – “Лавроносний Горацию, – співають ваганти, – яка ж то правда у твоїх словах: стрімкіше, аніж Евр, тікає час, пожирач речей!”. Помилувшись у деталі, середньовічний поет не схибив у суті: Гораций справді не має собі рівного в опрацюванні теми часу, що є нервом, тобто струною (лат. *nervus* – *струна*) його ліри, струни особливо чутливої, як в Еолової арфи.

Час і вітер – подібні, можливо, й одного віку стихії. Обидві – стирають, руйнують, відносять. “Розвіяні вітром” – тобто часом, історією (“вітри історії”). Обидві (як і вода, теж їхня ровесниця) крутять колесо: вітер – млинове; час – колесо історії (“Перемелеться – мука́ буде”). Таки колесо: “Що ж було? Саме те, що має бути в майбутньому”, – читаємо в “Еклезіасті”. Саме вітром, і то осіннім, веде й Гораций відлік часу: “Вже третій грудень обриває окрасу лісів”, – пише

поет в одному зі своїх ранніх еподів. Можливо, саме котрийсь із вітряних осінніх днів підказав йому, що й час (лат. *tempus* – іменник середнього роду), як і слово в Гомера, – це щось крилате: “крилатий день” летить, наче в перегонах із поривним Евром, який дме з зимовим поворотом сонця. Були в Горація з осінню особливі стосунки: з початком грудня (у Римі – це ще осінь) поет прийшов на світ, а з пізнім листопадним днем – відійшов. Такого ж листопадового дня, ще юнаком, Горацій чудом урятувався після поразки республіканців у драматичній битві коло македонського міста Філіпп – не впав, сказали б ми нині, “як той сухий листок”...

Подув часу – у присвяченій Горацієвому приятелеві Елієві Ламії сімнадцятій оді третьої книги. Єдина фраза, що простяглась на чотири алкеєві строфи, власне, й передає неперервну тяглість часу. Перенесення (*enjambement*) зі строфи в строфу – це один із засобів увиразнення цієї тяглість: вітер то дме, то влягається, а час не знає тих ремісій, він – у постійній “втечі”: *fuga temporum*. Як вітер підхоплює листя дерев, так і він, тікаючи, – покоління людей, хай із убогих хто, безвісних, хай вельможа, з іменем. Таким є адресат оди, що виводить свій рід від міфічного Лама, влдаря лестригонів, чії нащадки заклали прибережне місто Формії, що на півдні Лація (нині *Mola di Gaeta*). Елій Ламія збирається вшанувати свого генія-охоронця (щось подібне до наших ім’янин чи дня народження); з тієї okazji Горацій і звертається до нього своєю одою (нижче, замість підрядника, подаю свій переклад):

Aeli vetusto nobilis ab Lamo –
quando et priores hinc Lamias ferunt
denominatos et nepotum
per memores genus omne fastus

auctore ab illo ducit originem,
qui Formiarum moenia dicitur
princeps et innantem Maricae
litoribus tenuisse Lirim

late tyrannus –: cras foliis nemus
multis et alga litus inutili
demissa tempestas ab Euro
sternet, aquae nisi fallit augur

annosa cornix: dum potes, aridum
conpone lignum: cras genium mero
curabis et porco bimenstri
cum famulis operum solutis.

Потомку знатний Лама прадавнього, –
Від нього, кажуть, Ламії всі пішли,
Нащадки ж їхні (глянь у фасти),
Елію, свій родовід виводять

Від нього, він же, свідчать перекази,
Був той, хто вперше владарем Формій став,
Широкосяжно панувавши
Там, де орошує Лірис землі

Маріки-німфи, – завтра поривний Евр,
У гай ввірвавшись, листям рясним війне,
На берег водорості кине –
Завтра, якщо не віщує хибно

Стара ворона; нині про хмиз подбай,
Ще поки можна: завтра-бо генія
Вгостиш вином і поросятком
Ти й твоя челядь од праці вільна.

Щоб виразніше відчутти подібний до вітру перебіг часу, мусимо взяти до уваги й те, що оригінальний текст не був помежований розділовими знаками, тож очевиднішим був той поривний рух – від покоління й до покоління.

Після традиційного звернення на ім'я до адресата оди, Елія (Aeli), чия знатність висновується з глибини роду (vetusto nobilis ab Lamo), – так, до речі, й у першій оді до Мецената (Maecenas atavis edite regibus), – після повнозвучного, що грає всіма голосними, зачину оди йде розлога фраза – наче розгорнута ілюстрація знаменитого Гомерового порівняння листя дерев з поколінням людей. Ось цей пасаж, курсивом, у дослівному перекладі: “Елію, знатний паростку прадавнього Лама, *адже від нього, кажуть, названі й перші Ламії, і все потомство їхніх потомків, як про це в пам'ятливих літописах*

роду, веде свій початок від нього, родоначальника, який, за переказом, перший оволодів мурами Формій і Лірисом, що пропливає побережжями німфи Маріки, широкосяжний владар...”

Обширне як на ліричну мініатюру (її половина) вставне речення – щось на зразок тисячолітнього генеалогічного дерева, що сягає коренем міфічного, гомерівського, часу (про лестригонів, велетів-людодідів, знаємо з “Одіссеї”). Адресат оди, Ламія, нащадок староденного Лама, володаря лестригонів, сина Геракла й Омфали, – свіжий на одній із гілок того дерева паросток... Цю міфічну й водночас реальну сув’язь поколінь, минувшину, перетинає, саме посередині оди, належне прийдешньому слово **cras**, *завтра*, – наче хрипкий (якби не кінцеве s) скрик тієї птахи, що могла б бути ровесницею родовідного дерева Ламіїв (вірили, що ворона живе тисячу років). А ще, мабуть, через її довголіття, вороні приписували здатність передбачати погоду, радше негоду: та птаха – вішунка дощів (aquaе augur). Отож *завтра* *заслана Єврою негода* *рясним листом встелить гаї, а негодящим баговинням – морське побережжя*. Так, наче проінтерпретувавши той воронячий голос, мовить Горацій, додаючи: *якщо, бува, не помиляється стара ворона* (annosa cornix). Погляд у *завтра* – з голосу, який викликає не вельми приємні звукові й зорові асоціації, що навіюють тугу, як це на початку дев’ятої книги “Іліади”, – рядки, які, мабуть таки, пригадалися Горацієві, коли він зазирнув у те дощове *завтра* – зчорніле під негодою море, бурєю викинуті на побережжя водорості (баговиння, морська трава), що є символом чогось найнікчемнішого, без жодної вартості (звідси прислів’я: vilior alga – *дешевше від баговиння*), холодний сльотливий вітер. І те баговиння на побережжі, й прибитий до землі мокрий лист, перше й друге, – знак раптового зіткнення стихій у великому світі, що споконвіку бентежно відлунує у малому світі – людської душі:

Так, ніби двоє вітрів, у багатому рибою морі
Вихром раповим зіткнуться Борей із Зефіром, з Фракії,
Враз налетівши, і чорні навколо здійснюються хвилі,
Наче ті гори, й виносять на берег морське баговиння, –
Так від печалі душа розривалась у грудях ахеїв.

(Переклав Борис Тен)

Між тим, що було колись (*olim*), і тим, що буде завтра (*cras*), від якого поет усіяко відвертає адресатів своїх од (*Quid sit futurum cras fuge quaerere* – *не розпитуй про те, що буде завтра*), між тими двома часами – такий же, як і саме слово, пипс, *нині*, *тепер*, короткий проміжок часу. Про нього, поки можна (*dum potes*), до сльоти, й радить подбати поет – завчасу назбирати сухого хмизу, щоб завтра, при вогнищі, в колі домашніх, не забувши нікого й зі слуг, які впоралися зі своїми обов’язками, вшанувати свого генія, бога-охоронця. “Поки можна” – ще й тому, що ніхто, як і листок на гіллі, не певний свого завтрашнього дня. Одне слово, закликає протиставити негоді душевну погоду, на що спромагалися люди з незапам’ятних часів, гуртуючись коло вогнища й теплого бесідного слова.

Таким є те ліричне послання, “записка”, яку поет адресує своєму приятелеві напередодні його родинного свята. Епічні ремінісценції, невтішну картину завтрашнього дня, як і варто було очікувати в подібному жанрі, темперає властива Горацієві усмішка, навіть легка іронія. Вона вгадується і в тих “пам’ятних фастах” (мова ж бо про рід Ламії, а не про віхи Римської історії), і в епічному *late tyrannus* (таким, *широковладним*, *ἐβουκρέϊων*, у Гомера є Агамемнон), і в карканні старезної ворони (Горацій не раз іронізує над забобонними), і в поросяті, яким натякає на гарний апетит міфічних нащадків Ламії. Саме ця усмішка – чи не найкраща окраса творчості провідного римського лірика, пояснення виняткової прихильності до нього нових часів. А ще – рідкісна здатність до самоіронії. Згадаймо таку ж коротеньку “записку” з послань, – до Альбія Тібулла (I,4): “Хочеш сміятись – відвідай мене: з череди Епікура / Я – поросятко гладке, що тонку свою шкіру плекає”.

*

Порядок слів – перше, об що спіткнеться перекладач цієї оди. Прикрою є передусім неможливість, з огляду на віршовий розмір, почати звернення до адресата. Відтягуючи його ім’я у подальші рядки, втрачаємо безпосередність ліричної тональності, відступаємо від усталеного звичаю: звертаючись до людини, спочатку назива-

ти її ім'я. Так – у тих же рядках Гомера, де співець порівнює покоління людей з листям дерев: “Тидиде, могутній духом, навіщо про рід мій розпитуєш? Наче те листя дерев – отак і людські покоління...”. Перекладач і тут мусить порушити потрібний порядок слів: Тидид, тобто син Тидея, славетний герой Діомед, не може прозвучати своїм іменем у зачині українського гекзаметра (в оригіналі постать героя постає на початку рядка в поважному спондеї). Має свій сенс уже згадане зближення двох наступних слів – *vetusto nobilis*: Елій черпає свою знатність (*nobilitas*) від давності (*vetustas*) роду Ламіїв; що давніший рід, то знатніший, то більше в ньому (як у вині) благородства. Згодом по-іншому на це подивився “останній римлянин” Боецій: “Якщо у початках / Роду людського – Бог, то хто з нас не родовитий?”. Без такої інверсії, що ставить ці два слова побіч себе, подібних рефлексій, звісно ж, не виникне.

Очевидною є втрата й при перекладі виділеного перенесенням, на початку другої строфи, слова *auctor* (від *augere* – *примножувати*, *збільшувати*) – *примножувач*. “Благородний”, можемо й звідси виснувати думку, – це той, хто примножує славу свого роду, хто дбає про добре ім'я. Сором (*αἰδώς*), чи не найважливіше поняття, що визначає поведінку гомерівських героїв, – власне, від того, що герой не зумів прислужитись доброму імені свого роду. У перекладі, який не оберімо варіант (родоначальник, пращур, зачинатель роду), цей важливий відтінок не входить у гру.

Найвідчутнішою при перекладі другої й третьої строф є втрата звукового образу слова. Двічі в тих же ритмічних позиціях (після цезури, під ритмічним наголосом, іктом) повторене **cras** відіграє не лише семантичну, а й передусім експресивну функцію, різко, щось на зразок нашого “**враз**”, мов мечем, перетинаючи хистку межу між минулим і майбутнім. У контекстах Горацієвих од прислівник *cras* близький до семантичного поля нашого фразеологізму “будь що буде”, отже, й до відомого латинського вислову “*Alea iacta est*” – *жереб кинуте*. Одне слово, є у тому *cras* щось від енергійності й рішучості римлян; Горацій і те слово тонко вплітає у потрібний контекст, наприклад, у сьомій оді першої книги: “...**nunc** vino pellite curas: / **cras** ingens iterabimus aequor”, – ... нині вином женить турботи, а завтра –

знов у морське безмежжя”, – так заохочує вигнанець Тевкр своїх побратимів і супутників. Nunc – наче точка в часовому безмірі (punctum temporis), яку стоїчний мудрець виборює для себе й відчувається у ній, мов у фортеці, якої вже й самому Юпітерові не здобути: прожила людина цю крихту часу, свій день (лат. *nunc* того ж кореня, що наше *нині*), а завтра – хай там що (III, 29). Але ні наше завтра, ні німецьке morgen, ані італійське domani не віддають тієї емоційної барви, того рішучого, що супроводжується ще й помахом руки, душевного поруху, який у стислому й різкому (“сказав, як утяв”) – *cras*. Подібно – з уже згадуваним сполучником *dum*, що в аналогічній позиції, під іктом, подвоює свою вагу, звучить іще переконливішим попередженням: **dum** potes, **dum** licet, **dum** vires annique sinunt... (*поки змога, поки можна, поки сили й роки дозволяють...*) – наче відлуння важкого кроку самої неминучості: *morie**ndum** est* (*потрібно померти*), що не має рівноцінного емоційного відповідника в нашій мові.

*

Серед перекладів М. Зерова немає тієї оди, яка адресована Елієві Ламію. Є зате її відлуння – оригінальна поезія “Елій Ламія”, що має своїм епіграфом початкову фразу Горацієвої оди: *Aeli vetusto nobilis ab Lamo...* Елій Ламія, консул третього року нашого літочислення, знаний у Римі вельможа, літератор, згадує таке важливе для нього, ще за дитинних літ, перебування у домі державного діяча і письменника, опікуна поетів Валерія Корвіна Мессали, де звучали голоси славетних поетів, серед них – і “многодумного Флакка” (такий епітет – від особливої схильності Горація до філософських роздумів). М. Зеров, наче перехопивши думку Ламії (може, й своє літературне середовище згадуючи), кладе її на папір такою ж, хоч і помежованою розділовими знаками, фактично ж неперервною, як сам перебіг часу, поетичною фразою:

Ще за дитинних літ бував я у Мессали, –
Улюбленці камен там зорями сіяли;
Там вабили серця, там чарували нас
Вергілій і Тібулл, жалібний Вальгій, Басс

І Галла смутна тінь. Але в моєму серці
Зосталися навек нестриманий Проперцій,
Овідій сміливий та многодумний Флакк.
Приязні їхньої невимушений знак
Ціню я над усі тріумфи й консулати...
Ти хочеш бачити їх руку, їх присвяти?
Там, між пожовклих книг, найкращий мій клейнод,
Лежить автограф двох Горацієвих од.

У перших словах Горацієвої оди – “прадавній”; у Зерова – “динний”: з рук до рук, як у Лукреція, факел життя, людської пам’яті, що не гасне під подувом часу завдяки поетичному слову, яке – над усіма найвищими почестями та коштовними клейнодами.

Друга ода, присвячена Елієві Ламію, – одна з ранніх Горацієвих од, двадцять шоста в першій книзі, теж у ритмах алкеєвої строфи (цікаво, що і її немає серед перекладів М. Зерова), – на диво світла, бо весь смуток і страхи, що тінню лягають на душу, поет воліє передати Критському морю (нижче – підрядник):

Musis amicus tristitiam et metus
tradam protervis in mare Creticum
portare ventis, quis sub Arcto
rex gelidae metuatur orae,

quid Tiridaten terreat, unice
securus. o quae fontibus integris
gaudes, apricos necte flores,
necte meo Lamiae coronam,

Piplei dulcis. nil sine te mei
prosunt honores: hunc fidibus novis,
hunc Lesbio sacrare plectro
teque tuasque decet sorores.

Приятель муз, смуток і страхи
доручу рвучким на Критське море
нести вітрам, а який там, під Ведмедицею,
володар морозного краю сіє острах,

що лякає Тиридата – аж ніяк мене
не турбує. О ти, що неторкнутим джерелам
радієш, сонцелюбні сплети квіти,
сплети для мого Ламії вінок,

солодка Піплеїдо. Ніщо ж бо без тебе моя
не вартує хвала. Його новими струнами,
його лесбійським уславити плектром
тобі й твоїм личить сестрам.

Три строфи – три поетичні фрази, які й тут, як і в більшості “алексєвих” од, засобом перенесення переливаючись зі строфи в строфу, творять живу сув’язь слів і фраз. Перенесенням тут особливо виділений прикметник *se-curus* (*без-журний, без-турботний*); він – у центрі оди, на початку рядка, до того ж підсилений попереднім прислівником *unice – цілком, зовсім*: далекий від політики, поет аж ніяк не турбується тим, що там діється у північних (під сузір’ям Ведмедиці) чи інших віддалених краях (Горацій і тут конкретний: мова про реалії тодішньої політики). Улюбленець муз, він поручає свій смуток і страхи поривним вітрам, щоб ті розвіяли їх по Критському морю: саме по Критському, знаному небезпечними для суден раптовими бурями.

Адресована Ламієві ода – зразок ліричного твору, побудованого на контрасті світла й тіні. Похмура, холодна тінь – на першій частині оди, до прикметника *securus*, і тепле сонячне світло – в другій її частині. Так, буває, і морський простір поділений навпіл: на одній половині ще лежить тінь від набіглої хмари, інша – мерехтить сонячними зблисками. Затінена частина оди насичена лексикою, що групується навколо понять “туга” (*tristitia*), “страх” (*metus, terror*), “льодяний холод” (*Arctus, gelida ora*), загалом ворожий людині простір, де панує насильство, влада меча. Найближчий синонім до *tristitia* – *molestia* (*пригніченість: moles – тягар, гніт*), а ще – *angor, туга* (*angustus – тісний, тугий*). Позбутись того гніту, пустити з вітром усю печаль на море (у нас ще: “на ліси, на гори”) – одвічне прагнення людини, надто тієї, яка горнеться до муз, яка прагне обжитого, теплого й співучого простору.

Він, той простір, – у другій частині оди, де, мов у дзеркальному відображенні, все те, що протистоїть похмурій суворості. Протилежністю до *tristitia* – *gaudium, радість душі*, її світло; протилежністю до буря-

ного Критського моря – чисті, неторкані джерела; до льодяного холоду Півночі – сонцелюбні, що розкриваються назустріч сонячному теплу, квіти (*aprici flores*); до грізного північного володаря – солодка Піплейська муза (від пімплейського, чи піплейського джерела, що в Піерії поблизу Олімпу), врешті, на противагу мовчанці – мелодійний голос нових, досі не знаних у Римі, ліричних (лесбійських) струн. Вінок, що його має сплести для Ламії Піплейська муза, є, мабуть, нагородою за його поетичні спроби. Перша половина оди – все те, від чого людина зіщулюється, наче замикається у собі; друга – від чого вона, та й усе живе на землі, розпружується, розпливається в усмішці. Похмурість – і усмішка; холод – і тепло; мовчанка – й пісня. Наприкінці оди – ще одне слово, що зі сфери світла, гармонії і краси (*decus, decoris*) – *decet*: “Тобі й твоїм сестрам *личить* причастити його до божественного (*sacrare*), вдаряючи лесбійським плектром у досі не знані в Римі струни. Зворушливим у світлій частині оди є, хай і традиційне, але таке щире звернення до Музи, визнання саме її заслуг, коли йдеться про вагу поетичного слова: *Nil sine te mei prosunt honores: Нічого не варті без тебе мої звеличення...* Без тебе, тобто без твого божественного натхнення, без твоєї високої ласки; сам Гораций – в тіні... Анафора (*hunc... hunc – його... його*) знову ж таки спрямовує світло на постать юного поетового приятеля, що ступив крок на осяяні й сонцем, і світлом самої поезії піерійські поля.

Переклад цього твору, пам’ятаю, не справляв особливих труднощів, можливо, тому, що складений найлегшою для відтворення засобами силабо-тоніки алкеєвою строфою. Одразу ж спливав на думку зачин: “І страх, і тугу...” – висхідний ритм, до цезури; не забарилась, у низхідному ритмі, й кінцівка першого рядка: “Музам довірившись...”. Потім, замість оригінального “передам поривним, щоб на море Критське їх несли, вітрам” – близькі до фразеологізмів, усталені вислови: “Пущу з вітрами – хай по воді морській / розвіють їх: не хочу й чути...”. Ось цей переклад, яким він постав за три десятиліття тому, і ним загалом я був задоволений:

І страх, і тугу, Музам довірившись,
Пущу з вітрами – хай по воді морській
Розвіють їх: не хочу й чути,
Хто там на півночі острах сіє

І чим гризеться, правлячи, Тиридат! –
Пімплейська Музо, діво, заслухана
В струмки дзвінки, сплети віночок
Нині для Ламії з сонцелюбних

Духмяних квітів. Що ж бо хвала моя,
Мій спів без тебе? Славить тобі його
Лесбійським плектром личить, Музо,
Й сестрам твоїм на ладу новому.

Сьогодні не поділяю з собою, тодішнім, того задоволення. Не такий, майже на дотик, відчутний льодяний холод (*rex gelidae orae*) у першій частині оди, не таке виразне світло й тепло – у другій. Перша невдача – зачин: в оригіналі – *Musis amicus*, *приятель Муз*, але й тут – не те: ода адресована Музам, тож саме вони мають бути в зачині (в українській версії, з огляду на ритм, це неможливо) – пучок світла, яке, через холодне заціпеніння, так тепло й сонячно розіллється у наступних двох строфах; Музами починається, Музами й закінчується ця урочиста ода (гимн), у перекладі ж рамкової композиції не бачимо. Порушено й конкретність Горацієвої мови: *per mare Creticum – по воді морській*; *sub Arcto* (під сузір'ям Великої Ведмедиці, під північним полюсом) – *на півночі*; простір утратив реальні свої виміри. *Fontes integri* – це *неторкнуті*, яких ніхто ще не сягав, священні джерела (у переносному значенні – оригінальні поетичні твори), як у Лукреція: *І водночас переповнилися груди любов'ю до віщих / Муз. Тим чуттям розігрітий, наснажений силою думки, / Міряю кроком поля Піерід. Ще ніхто тут раніше / Сліду свого не лишив. Як же солодко вперше хилитись / До найсвіжіших джерел! Як же солодко квіт невідомий / Рвати собі для вінка осяйного, яким ще ніколи / Жодній людині вимогливі Музи чола не вінчали!* Одна неточність тягне за собою другу: у *дзвінкі* струмки Муза, звісно, *заслухана*, в оригіналі ж вона їм радіє (*gaudet*); радість, *gaudium*, уже згадано, протиставляється страхові, заціпенінню; а ще ж вона (кажемо: “радість творчості”) – від чогось свіжого, чого ще не використовували інші; *дзвінкі* струмки – саме такий, затертий (як монета) від частого вжитку епітет. У центрі перекладеної оди не знайдемо, в перенесенні, такого

важливого для всієї Горацієвої творчості прикметника *sesquius*, що переданий описово: “не хочу й чути...”. Одне слово, інтерпретація Горацієвих од вимагає точності, яку перекладачеві так важко єднати з поетичністю, надто в сучасному значенні цього поняття!.. Скажу й тут, не пробуючи поліпшити колишньої версії цієї мініатюри: “*Faciant meliora potentes*”...

Глибокоуважливий Андрей Александрович,
Большая Вам спасибо за подарок; я не настолько хорошо чув-
ствую украинский язык, чтобы оценить Ваш перевод по до-
стоинству, но как поверхностному читателю он мне кажется
достаточно толк и достаточно жив; а палый перевод Горация -
это, конечно, такой павил, перед котормы я могу только прекло-
нитсь. Гораций - это такая большая проблема что, конечно,
если вы им займетесь как ученый то и удовлетворение бу-
дет для вас, и награда для науки, но под каким углом зрения
подходить к нему, это уже другим решать Вам и вашим коллегам.
Если вы занимаетесь теорией перевода, то не брять ли мо-
дель, сформированную Э. Штернберг'ом в кн. Fortleben des Metros (ка-
жется, так?), добавить сюда пундрий, в частности из славян-
ских литератур, и проанализировать по этому: это каждая
из этих брава для соблюдения из оригинала Горация и что до-
бавляет от себя? Я давно думаю об этой теме, но вряд ли сам до
нее добрусь; а картина славян поэтики в европейской литерату-
ре может получиться хорошая. Если вы как-нибудь окажетесь
в Москве - очень рад буду Вами об этом поразговаривать.
Всего хорошего! Ваш М. Гаспаров

Лист Михайла Гаспарова
[1982]